

Onkruid?

Kweekgras, *Elytrigia repens*

Voorkom vergrassing van een (stuk) tuin door in een vroeg stadium in te grijpen. Licht kweekwortels op met de riek, geen wortelstukje mag achter blijven. Beperk invasie vanuit een buurtuin door een 45 cm brede plank of betonband in te graven. Gebruik gedroogde wortels voor een gezond aftreksel (vochtafdrijvend, nieren).

*Onkruid bestaat niet... in de vrije natuur. Een sier- of moestuin wordt doorgaans ingericht op mooi of nuttig, niet op biologische samenhang en ecologisch evenwicht. Wilde planten krijgen dan al snel het stempel onkruid, terwijl ze veel bijdragen aan het herstel van de biodiversiteit. Als je weet dat op paardenbloemen (*Taraxacum*) wel honderd verschillende insecten vliegen, ga je anders naar je tuin kijken. 'Maak er een kleine wildernis van', zegt tuinontwerpster Suze Peters. 'Meer geïnspireerd op de natuur, met behoud van de regie. Dat biedt je zó veel meer.'*

Een kleine wildernis biedt meer!

Suze Peters:

'Laat onkruid toe waar het kan'

Laat onkruid in de tuin toe waar het kan en grijp in als het moet. Daar komt dit nieuwe tuiniëren op neer. Suze Peters: 'Na kennismaking met de filosofie van Henk Gerritsen *) ben ik heel anders naar onkruid gaan kijken in de sier- en moestuin. Zijn visie was een openbaring!' Gerritsen had een kunstopleiding en voor hem waren alle planten interessant en mooi, wilde soorten en gecultiveerde tuinplanten. In zijn Priona Tuinen kon je duizendblad en rode melde aantreffen naast doorgeschoten kool en dahlia's. 'Ik kwam als tuinontwerper al gauw in de ban van wilde planten die als 'onkruid' te boek staan, hoe ga je er mee om? Contacten met tuiniers die niet uitsluitend denken in termen als 'lastig' of 'schadelijk' bleken heel inspirerend. Biodiversiteit en gifvrij tuiniëren dragen ze hoog in het vaandel en ze gunnen onkruiden het liefst een plekje in hun tuin: natuurlijk tuiniëren op zijn best. Naarmate je meer kennis vergaart over wilde planten ontdek je dat ze mooi, heilzaam en zelfs gezond kunnen zijn of nuttig als verplant. Tijdens mijn ontdekkingstocht raakte ik betrokken bij de oprichting van de afdeling Rotterdam van Velt Nederland**) en gaandeweg viel het op dat veel tuinboeken nauwelijks aandacht besteden aan onkruid. Dat was aanleiding voor de uitgave van het *Onkruidboek*. Trots: 'Met een zesde druk en 15.000 exemplaren op de teller is het heel succesvol!' Daarna volgde nog het *Plaagdierboek* en het coronajaar 2020 gebruikte Suze om een online onkruidcursus op te zetten. Ook richtte ze *Tuinschool online* op voor cursussen over duurzaam, natuurvriendelijk tuiniëren. Het idee: leer onkruid (her)kennen en ga er praktisch mee om. Onkruiden beperkt toelaten geeft meer variatie en tal van kleine en grote dieren zijn er bij gebaat. Samen maken ze een tuin levendig, er is van alles te zien. Van lieveheersbeestjes en zweefwesp tot vogels, egels, kikkers en padden. Alle zintuigen komen aan bod.

Tekst : **Julia Voskuil** • Foto's : **Suze Peters, Lotte Stekelenburg, Julia Voskuil**

▲ Schaduwplant met expansiedrift: gestreepte dovenetel

- ◀◀ Pinksterbloem en kleine veldkers, lekker pittig zoals tuinkers en waterkers
- ◀ Als daslook zich sterk uitzaait, is de penetrante uigeur onmiskenbaar
- ◀ Niet maaien in mei geeft een bloeiend gazon

Wat wel en wat niet

Onkruid is niet anders dan een verzamelnaam voor wilde planten die tuiniers beschouwen als 'liever niet'. Dat kan overigens ook opgaan voor soorten die zich in de tuin sterk ongebreideld uitbreiden zoals gestreepte dovenetel (*Lamium maculatum* 'Variegatum') en daslook (*Allium ursinum*). Exotische woekeraars die ooit als tuinplant werden geïntroduceerd zijn inmiddels berucht: Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*), reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) en reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*). Hun expansiedrift is ongekend, wat ingrijpen noodzakelijk maakt, zeker in de tuin. Als tuinier kun je kiezen voor uitputten en frequent alles bovengronds afknippen. Gelukkig zijn dit uitzonderingen, met veel wilde soorten kun je als tuinier wel wat losser omgaan. Als ingrijpen nodig is, dan natuurlijk wel zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen, inclusief zout en azijn. Gezondheid van de bodem gaat voor alles.

Natuurlijk tuinieren is mogelijk binnen een strakke vormgeving, elke tuinier kan er zijn eigen invulling aan geven. In het gazon hoef je bijvoorbeeld niet alle madeliefjes en paardenbloemen uit te steken. De bloemen zijn een snoepkast voor insecten en gezien hun schrikbarende achteruitgang betekent zo'n bloementapijt een welkome bijdrage aan hun voortbestaan. Bovendien zijn het eetbare bloempjes waarmee je de sla kunt versieren. Sommige onkruiden kun je ook sierwaarde toekennen. De witte bloemschermpjes van zevenblad (*Aegopodium podagraria*) bijvoorbeeld. Knip ze af ruim voordat zaad wordt gevormd en gebruik ze in een vaasboeket.

En wat te denken van een terras met begroeide voegen? Hiervoor lenen zich kruipende zaaiers zoals muurleeuwenbekje (*Cymbalaria muralis*) en hondsdraf (*Glechoma hederacea*). Denk ook aan de als tuinplant geliefde muurfijnstraal (*Erigeron karwinskianus*). Deze drie lage vaste planten met kleine bloempjes worden druk bevlogen. Het is eenvoudig om bij te grote expansiedrift een deel te wieden. Ook voor een (deels) onverharde oprit of parkeerplek is vergroening te overwegen. Daar zullen ondanks belopen bijvoorbeeld polletjes straatgras (*Poa annua*) opduiken, die al na zes weken rijp zaad produceren. Kleine veldkers (*Cardamine hirsuta*) doet het nog sneller van zaad tot zaad, 3 à 4 weken. Is evenals familielid pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) gezond en lekker pittig in salades.

Praktische aanpak

Ga bij zowel nieuwe als bestaande tuinen uit van een praktische kijk op onkruid. Bij **nieuwe aanleg** is een goed begin het halve werk. Een tuin maken ingeval de plek is verwaarloosd of met gras begroeid, dan is een goede aanpak de bovenlaag te verwijderen en daarna oppervlakkig spitten. De losgemaakte grond leent zich voor een 'vals zaaibed'. Dat ontstaat vanzelf, want elke braak liggende grond vertoont al snel de eerste begroeiing. Een natuurlijke reactie om erosie te voorkomen. Schoffel en hark die spontaan opgekomen planten bij droog weer af en herhaal dit nog een keer na enkele weken. Voor wortelonkruiden is een rigoureuze aanpak nodig: dek de grond af met bijvoorbeeld uv-bestendig, waterdoorlatend gronddoek. Afhankelijk van het jaargetijde moet dit minimaal drie maanden blijven liggen. Milieuvriendelijker is de grond bedekken met karton of een dikke laag kranten met daarop een laag grond. Daarin kun je poten en terwijl de aanplant groeit zal het materiaal volledig verteren.

In een **bestaande tuin** krijgt onkruid de minste kans als de beplanting de grond goed bedekt. Zaaiers kiemen dan vooral in het voorjaar als de borderplanten nog boven de grond moeten komen. Afdekken met een laag organisch materiaal (champignonmest, cacao-doppen) voorkomt het kiemen van zaden die letterlijk komen aangewaaid of door dieren zoals mieren worden verspreid. Planten hebben daarvoor vernuftige manieren ontwikkeld. Denk bij bomen aan de gevleugelde zaden van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) en iep (*Ulmus*) en bij paardenbloem (*Taraxacum*) zaden aan parachute-tjes. Paardenstaart (*Equisetum*) produceert sporen die in de lucht zweven.

Als zich ergens onkruiden vestigen zegt dat vaak iets over de conditie en samenstelling van de grond. Grote brandnetel (*Urtica dioica*) is een indicatie voor (te) veel stikstof, tredplanten zoals madeliefje (*Bellis*), grote weegbree (*Plantago major*) en ook speenkruid (*Ranunculus ficaria*) zijn een aanwijzing voor dichtgeslagen, zuurstofarme grond. Overweeg voordat je gaat uitrekenen, wieden, uitputten door frequent afmaaien of handmatig (pen)wortels uitsteken of het echt nodig is. Speenkruid verdwijnt voor de zomer onder de grond. Het is ook eetbaar, evenals (jong) zevenblad (*Aegopodium podagraria*). Gebruik een zaaier zoals daslook (*Allium ursinum*) voor pesto en maak 'thee' (tisane) van hondsdraf (*Glechoma hederacea*). Wildplukkers weten hier alles van, kijk voor recepten op internet.

LASTIGE WORTELS

Vaste onkruiden met wortelstokken kunnen snel grote oppervlakken koloniseren en je komt er maar moeilijk van af. Elke tuinier kent er wel een paar. Als barrière kun je een rand ingraven (45 cm).

ZEVENBLAD, *Aegopodium podagraria*

Via tuingrond, compost of ruilplanten kunnen wortelstukjes in de tuin terecht komen. Worteluitlopers moeten rigoureuus worden uitgeriekt (er blijven altijd stukjes achter), uitputten kan ook: telkens afknippen of maaien. Gebruik jong blad voor pesto. De witte bloemschermen hebben sierwaarde, maar knip ze wel af voordat ze zaad vormen. De bontbladige tuinvorm is een minder groeiachtige schaduwplant, eventueel een rand ingraven.

BRANDNETEL, *Urtica*

Grote en kleine brandnetel zijn een aanwijzing voor stikstof- en humusrijke grond. Grote brandnetel (*Urtica dioica*) is overblijvend, met vertakte wortelstokken, tweehuizig. Rupsen van tuinvlinders eten de bladeren, maar een enkele plant in de tuin heeft weinig effect. Kleine brandnetel (*Urtica urens*) is eenjarige, een zaadonkruid met sterk getand blad vol brandharen. Jong brandnetelblad is gezond, rijk aan vitamines, mineralen en eiwitten: geschikt voor tisane.

HEERMOES, HOLPIJP OF PAARDENSTAART, *Equisetum arvense*

Op zure verstoorde, voedselarme grond kan heermoes via sporen in de tuin komen. Het is een karakteristieke, overblijvende plant, een relict uit de prehistorie die bladeren noch bloemen draagt. Wortelt zeer diep en is vrijwel onuitroeibaar. Voorkom uitbreiding door uitputten: langdurig afdekken of de stengels uittrekken (leg ze op de grond, kiezelrijk), maar niet de grote lichtbruine sporentoppen! Jonge voorjaarstopjes zijn gezond (tisane).

HAAGWINDE, *Calystegia sepium*

De meterslange windende stengels met grote witte kelkvormige bloemen slingeren zich aan alles omhoog. Prefereert vochtige grond en lichte schaduw. Bovengronds afknippen (uitputten) is effectiever dan uitrieken want elk stukje wortelstok loopt weer uit. Uittrekken werkt helemaal averechts. Hetzelfde geldt voor de nauw verwante lagere akkerwinde (*Convolvulus arvensis*) met roze bloemen, die bovendien diep wortelt en veel zaad vormt!

PENWORTELS

Planten met een penwortel (van bomen tot eenjarige zaaiers) staan stevig verankerd in de grond. Als onkruid trek je ze niet gemakkelijk uit en elk stukje dat achterblijft kan weer uitlopen. Staan ze in de weg, verwijder ze dan met een kleine of grote onkruidsteker.

RIDDERZURING, *Rumex obtusifolius*

Grote vaste plant, waarvoor je een flinke onkruidsteker nodig hebt. Het is een van de weinige onkruiden waaraan geen waardevolle eigenschappen zijn toe te schrijven. Eetbare soortgenoten zoals veldzuring (*Rumex acetosa*), vol vitamine C en zurig van smaak zijn gewild bij wildplukkers. Bloedzuring (*Rumex sanguineus*) is een ouderwetse groente met decoratief blad. Beide zijn zaaiers, jong blad kan in de sla.

PAARDENBLOEM, *Taraxacum officinale*

Vaste plant met kleverig melksap. Een bijen- en verplant, geneeskrachtig en gezond. Alles is bruikbaar, van bloemen (sla, gele) en blad tot bloemknopjes (kappertjes) en penwortels (vitaminerijk, gedroogd te koop). Jong blad kan in de sla, het smaakt licht bitter. Zaai een grootbladige selectie (ouderwetse groente) om te bleken onder een emmer of (bleek)pot. De smaak is dan zachter.

SPEERDISTEL, *Cirsium vulgare*

Stekelige tweejarige, die bijvoorbeeld in het gazon kan opduiken. De platte bladrozet draagt scherpe stekels, evenals de hoge vertakte stengels in het tweede seizoen. Het vruchtpluis trekt zaadende vogels aan. In de moestuin is uitsteken aan te raden omdat deze distel de bonenkever aantrekt. Nationale bloem van Schotland!

AKKERKOOL, *Lapsana communis*

Dit eenjarige zaadonkruid vormt ijle bloemstengels met kleine gele bloemen, die geen zaadpluis vormen. De luchtige vorm maakt akkerkool geschikt voor een natuurlijke tuin. Hoewel het geen koolsoort is kun je het jonge blad eten, rauw of gewokt. Wordt beschouwd als ouderwetse groente, zaad is te koop voor in de moestuin.

ZAAIERS

Eenjarige planten leven kortstondig, maar produceren vaak veel zaad met navenante uitzaaiing tot gevolg. Daardoor kunnen ze lastig zijn in sier- of moestuin. Wied zaadonkruiden als jonge plant, de cyclus van zaad tot zaad verloopt in een kort tijdsbestek.

KLEEFKRUID, *Galium aparine*

Werkt zich snel groeiend in andere planten omhoog dankzij scherpe weerhaakjes aan de gehele plant. Voor de zaden is dat een effectieve manier van verspreiding. Eenmaal uitgezaaid is kleeftkruid lastig weg te krijgen. Tijdig wieden dus, de scheutjes zijn eetbaar evenals jonge planten. Die lijken, maar dan zonder stekelharen, op lielevrouwenbedstro (*Galium odorata*).

KAAL KNOPKRUID, *Galinsoga parviflora*

Van knopkruid bestaan twee sterk gelijkende soorten, een onbehaarde en een behaarde. Wordt in Zuid-Amerika als groente en keukenkruid beschouwd, maar in onze contreien verwijst de volksnaam 'akkerpest' vooral naar massale uitzaaiing. Tijdig wieden dus, vooral in de moestuin. Al drie dagen na de bloei zijn de zaden rijp en ze blijven vijf jaar kiemkrachtig.

VOGELMUUR, *Stellaria media*

Dit lage, sappige plantje kun je vooral in voor- en najaar (bloeiend) aantreffen. Het staat bekend als vogelvoer, in sla is het smakelijk en gezond. Vormt op omgewerkte, kale grond een dichte groene mat, wat erosie voorkomt. Vogels waarderen de olierijke zaden. Vogelmuur laat zich gemakkelijk wieden.

GEHOORDE KLAVERZURING, *Oxalis corniculata*

Werd als sierplant geïntroduceerd uit zuidelijker streken vanwege de mooie bruinrode blaadjes en rode stengeltjes (var. *atropurpurea*). Zet die maar niet in een pot op het terras want de zaden zullen razendsnel overal kiemen en geen enkel bestrijdingsmiddel bleek ooit effectief. Wieden dus, al kan elk ragfijn stukje wortel opnieuw (groen) uitgroeien.

PLANTENPORTRETTEEN

Verschillende ongenode wilde planten kunnen het een tuinier knap lastig maken in een sier- of moestuin, vooral vaste soorten. Ze breiden zich snel uit met hun wortelstokken (zevenblad), de wortels gaan diep de grond in (heermoes) of ze vestigen zich stevig dankzij een penwortel (paardenbloem). Ook zijn er eenjarige onkruiden die zich snel en massaal kunnen uitzaaien (kleeftkruid). Wat te doen? Zaadvorming voorkomen is altijd een eerste vereiste om onkruiden binnen de perken te houden. Als je in het voorjaar onkruid goed onder de duim weet te houden, scheelt dat veel wiewerk gedurende het seizoen. In de moestuin vergemakkelijkt zaaien op rij wat je moet wieden, dat is handig.

INSPIRERENDE VOORLOPERS *)

Henk Gerritse had een kunstopleiding en ontwikkelde in zijn Prionatuinen een eigenzinnige visie op beplantingen. Als het ontwerp kader maar helder is, mag daarbinnen van alles groeien. Hij ging spelen met soorten en contrasten en vond al snel Piet Oudolf aan zijn zijde. Hun boek *Buiten is het Groen* kreeg een Engelse editie en de inspirerende ideeën droegen vanaf de jaren tachtig bij aan de gestage opmars van een vernieuwende tuincultuur. Het adagium werd 'natuurlijk', onkruid bestaat niet. Dat laatste geldt zeker voor het boeiende kunstfenomeen ecokathedraal ***) van Louis le Roy: gestapelde architectuur die geen eindstadium kent en de natuur vrij spel geeft.

Nu 'groen is gezond' meer dan ooit wordt onderschreven, worden stadsbewoners gestimuleerd aan de slag te gaan met 'tegel er uit, plant er in' en krijgt het gebruik van wilde vaste planten zelfs aandacht in tuincentra. Er wordt geëxperimenteerd met telen in pot, sterke soorten zoals muskuskaasjeskruid (*Malva moschata*), gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*), gele kamille (*Anthemis*) en wilde marjolein (*Origanum vulgare*). □

SUZE PETERS

NL-2841 BW Moordrecht
post@suzepeters.nl
www.tuinschool.online

INFO

*) Prionatuinen (zomerrestaurant):
tuinkamer-priona.nl
) www.velt.nu / velt.be / velt.nl
) ecokathedraal.nl (NL, E) / stichtingtijd.nl (NL)